२१. संतवाणी

• ऐका. वाचा. म्हणा.

C5PRB1

पंढरी नगरी दैवत श्रीहरी । जाती वारकरी व्रतनेमें ।।१।।
आषाढी कार्तिकी महापर्वे थोर । भजनाचा गजर करिती तेथें ।।२।।
साधुसंत थोर पताकांचा भार । मुखीं तो उच्चार नामामृत ।।३।।
आनंदाचा काला गोपाळकाला केला । हृदयीं बिंबला नरहरी ।।४।।

– संत नरहरी सोनार

संत नरहरी सोनार – संत नरहरी सोनार हे महाराष्ट्रातील थोर संत कवी होते. प्रस्तुत अभंगात आषाढी-कार्तिकी वारी करून पंढरपूरला विठ्ठलाच्या दर्शनाला नित्यनेमाने जाणाऱ्या वारकऱ्यांचे वर्णन केले आहे.

माझें माहेर पंढरी । सुखें नांदु भीमातीरीं ।।१।।
येथें आहे माय बाप । हरे ताप दरुशनें ।।२।।
निवारिली तळमळ चिंता । गेली व्यथा अंतरींची ।।३।।
कैशी विटेवरी शोभली । पाहुनि कान्होपात्रा धाली ।।४।।

– संत कान्होपात्रा

संत कान्होपात्रा – संत कान्होपात्रा या महाराष्ट्रातील थोर संत कवयित्री.

प्रस्तुत अभंगात कान्होपात्रा म्हणतात, की 'माझे माहेर पंढरपूर आहे. तिथे भीमा नदीच्या तीरावर सुख, आनंद आहे. पांडुरंग हे माझे आईवडील आहेत. विटेवर उभ्या असलेल्या पांडुरंगाच्या दर्शनाने माझ्या मनातील चिंता, व्यथा, तळमळ दूर होते.'

शब्दार्थ

पाठ्यपुस्तकातील पाठ, कविता व बोली यांमध्ये आलेले कठीण शब्द, वाक्प्रचार व त्यांचे अर्थ येथे दिलेले आहेत. दिलेले शब्द व वाक्प्रचार यांची मांडणी विद्यार्थ्यांनी वहीत शब्दकोशाप्रमाणे करावी.

◆ जय जय महाराष्ट्र माझा (गीत)

तट्टू – लहान घोडा. **जबाब** – उत्तर. **निढळ** – कपाळ, ललाट. **तक्त** – तख्त, सिंहासन.

◆ स्वप्नं विकणारा माणूस

तुच्छ लेखणे – तिरस्कार करणे, कमी लेखणे. **कुतूहल** – उत्सुकता. **ऐट**– तोरा, मिजास. **गराडा पडणे** – गर्दी होणे. **दिलखेच** – मनाला आकर्षित करणारे. **मती कुंठित होणे** – विचारप्रक्रिया थांबणे. **संभ्रमात पडणे** – गोंधळात पडणे. **तल्लीन होणे** – मग्न होणे. **तरतरी पेरणे** – उत्साह निर्माण करणे. **भरभरून बोलणे** – तोंडभरून बोलणे. **ढब** – शैली. **गहिवरून येणे** – कंठ दाटून येणे.

◆ तोडणी

मनात काहूर उठणे – कावरेबावरे होणे. **झिरा** – झरा. **पाचूंदा** – कडब्याचा पाच पेंढ्यांचा गट. **सरमड** – बाजरीचे ताट, कडबा. **तांबडं फुटणे** – सकाळ होणे. **काकडून निघणे** – थंडीने गारठणे. **पाचट** – उसाचा वाळलेला पाला, चिपाड. **हबकून जाणे** – धक्का बसणे. **उलघाल होणे** – अस्वस्थ, बेचैन होणे. **आबाळ होणे** – हेळसांड होणे. **पैकं** – पैसे. **आनंदाला पारावार न उरणे** – खूप आनंद होणे.

⦿ भाषेचा नमुना

अहिराणी बोली

नही – नाही. **सिकेल** – शिकलेला. **टाप** – हिंमत. **पाळी** – वेळ. **घरना** – घरचा **गावनाभी** – गावचा. **भायेरल्याज** – बाहेरच्या. **उट्यारेट्या** – चौकश्या. **बांधवरथून** – बांधावरून. **कज्या** – भांडणे. **मिटाडाले** – मिटवायला. **रातलेभी** – रात्रीसुद्धा. **याळम्हान कव्हळज** – दिवसभरात कधीही. **आत्तेज** – आत्ताच. **धुयेल** – धुतलेले. **धुवळाफूल** – पांढरेशुभ्र. **टार्च** – कडक. **बसीसन** – बसून. **फोपाटा** – धूळ.

◆ श्रावणमास (कविता)

हर्ष – आनंद. **मानसी**– मनाला, मनास. **शिरवे** –पावसाच्या सरी. **नभोमंडपी** – आकाशरूपी

मंडपात. **जलद** – मेघ. **बलाकमाला** – उडणाऱ्या बगळ्यांची रांग. **अवनी** – पृथ्वी. **पावा** – बासरी. **गाय** – गात. **सुवर्णचंपक** – सोनचाफा. **विपिनी** – अरण्यात, वनात. **भामा** – सत्यभामा, श्रीकृष्णाची पत्नी. **रोष** – राग. **पुरोपकंठी** – नगराजवळील बागेत. **ललना** – स्त्रिया.

◆ भांड्यांच्या दुनियेत

कोठीची खोली – धान्य साठवण्याची खोली. **नित्योपयोगी** – नेहमी उपयोगात असणारी. **काठवट** – पीठ मळण्यासाठी वापरली जाणारी लाकडी परात. **प्रगल्भ** – परिपक्व.

◆ थोरांची ओळख – डॉ. खानखोजे

खलबत – गुप्त चर्चा. **पर्वणी** – दुर्मीळ संधी.

◆ माझी मराठी (कविता)

ऋण – उपकार. **उतराई होणे** – ऋणातून मुक्त होणे. **लोहापरी** – लोखंडाप्रमाणे. **गंध** – सुवास. **अमृत** – सुधारस. **प्राशन करणे** – पिणे. **वर्णावी** – वर्णन करावी.

◆ गचकअंधारी

पंचक्रोशी – चार–पाच कोसांच्या आतील गावे. **मेटाकुटीला येणे** – रडकुंडीला येणे. **गिल्ला करणे** – गोंधळ करणे. **झुंजूमुंजू** – पहाटेचा संधिप्रकाश. **वक्ती** – वेळेस. **कोला** – कोल्हा. **पुळे** – पुढे. **भेव** – भीती. **युक्ती फळाला येणे** – यशस्वी होणे. **हिव भरणे** – थंडीने गारठून जाणे. **प्रभा फाकणे** – सकाळ, सूर्योदय होणे. **शंकेची पाल चुकचुकणे** – शंका निर्माण होणे. **करुणा भाकणे** – दयेची याचना करणे. **दरदरून घाम फुटणे** – खूप भीती वाटणे. **जिवात जीव येणे** – निश्चिंत होणे. **सुसाट पळत सुटणे** – वेगाने पळत सुटणे.

◆ नात्याबाहेरचं नातं

झंकार – मंजूळ नादयुक्त आवाज. **आगेकूच** – वाटचाल. **हुडहुडी** – थंडी, गारवा. **भास होणे** – समज होणे. **नखशिखान्त** – पायाच्या नखांपासून डोक्यापर्यंत. **न्याहाळणे** – एकाग्रतेने, बारकाईने पाहणे. **कणव निर्माण होणे** – दया निर्माण होणे. **भुरळ घालणे** – आकर्षित करणे. **काळजात धस्स होणे** – भीतीने धक्का बसणे.

◆ गोमू माहेरला जाते (गीत)

नाखवा – मुख्य नावाडी. **घोव** – पती, नवरा. **खाडी** – नदीत समुद्राचे पाणी जेथवर येते तो भाग. **ताटवा** – फुलझाडांचा मांडव, वाफा. **शहाळी** – कोवळे नारळ. **मापवणे** – मोजणे. **झणी** – लवकर. **गलबत** – होडी, नौका.

⦿ भाषेचा नमुना

सामवेदी बोली

यासॉ – येत असे. **उगडलॉ** – उघडला. **वाशीली** – वाचली. **जकल्या** – सगळ्या. **मरॅशे** – मरणार आहोत. **बग्यादो** – बघण्यासाठी. **वेळूस** – वेळ. **नॉतो** – नव्हता. **आटपॉन** – आटपून. **खाट्येऑर** – खाटेवर. **आयकॉ**– ऐकायला. **भॉठो** – मोठा. **खांबोरसॉ** – खांबावरील. **बारझाड** – झाडताना. **घरोर** – घरावर. **टुकीलॉ** – पाहिला.

◆ बाली बेट

कंठा – गळ्यातील सोन्या-मोत्यांचा हार. **कंठमणी** – गळ्यातल्या हारातील सर्वांत मोठे रत्न. **उभयता** – दोघे. **राई** – बन. **परिसमाप्ती** – शेवट. **अश्राप** – सभ्य, गरीब. **मिस्कीलपणे** – खट्याळपणे. **भाट** – स्तुती गाणारे, स्तुतिपाठक.

◆ सलाम-नमस्ते !

दुर्मीळ – मिळण्यास कठीण. **मन हेलावणे** – दु:ख वाटणे. **बावरणे** – गोंधळून जाणे. **थक्क होणे** – आश्चर्यचकित होणे. **पचनी पडणे** – मानवणे, आत्मसात होणे.

◆ अनाम वीरा... (कविता)

अनाम वीर – अज्ञात सैनिक. **जीवनान्त** – जीवनाचा शेवट. **समर** – युद्‌ध, लढाई. **देशाकाशीं** – देशाच्या आकाशात. **विलीन होणे** – सामावून जाणे. **रियासत** – वतन. **तुशें** – तुझे. **मृत्युंजय** – मृत्यूवर विजय मिळवणारा.

◆ कवितेची ओळख

काव्यप्रतिभा – काव्यनिर्मितीची शक्ती. **प्रकल्प** – विशिष्ट कालावधीसाठी करण्यास दिलेले काम. **सांजवात** – संध्याकाळच्या वेळी लावलेला दिवा. **पाश सोडणे** – बंधनातून मुक्त होणे. **हेका धरणे** – हट्ट करणे. **भावनांचे मोहोळ चेतवणे** – भावना जागृत करणे.

◆ असे जगावे (कविता)

नजर रोखणे – निर्भयपणे पाहणे. **गुलामी** – दास्यत्व. **दांडगी इच्छा** – प्रबळ इच्छा. **कवेत अंबर घेणे** – अशक्य गोष्ट शक्य करणे. **काळीज काढून देणे** – प्रिय गोष्ट दुसऱ्याला देणे, समर्पण करणे. **ठणकावून सांगणे** – न घाबरता सांगणे. **कठोर** – दयाशून्य, निष्ठुर.

◆ कोळीण

सुगावा लागणे – शोध लागणे. **कमान** – अर्धवर्तुळाकार. **गुंग होणे** – मग्न होणे. **गूढ** – रहस्य. **दबा धरणे** – हल्ला करण्यासाठी लपून बसणे. **प्रतीक्षा करणे** – वाट पाहणे. **असहाय** – हतबल. **पारध होणे** – शिकार होणे. **सोबग** – एक प्रकारचा कीटक. **उत्कंठा** – उत्सुकता. **तटस्थ** – उदासीन. **मागमूस नसणे** – माहीत नसणे. **अकस्मात** – अचानक. **प्रतवारी** – वर्गवारी.

◆ थेंब आज हा पाण्याचा (कविता)

मोल – मूल्य. **कोती** – संकुचित वृत्तीचे. **चाळा** – नाद, सवय. **ठगणे** – फसवले जाणे.

◆ वदनी कवळ घेता...

रेलचेल – समृद्धी, विपुलता. **अपव्यय** – वाया घालवणे. **नासाडी** – नासधूस. **यजमान** – समारंभाचे प्रमुख आयोजक. **अवाजवी** – आवश्यकतेपेक्षा जास्त. **दिलासा मिळणे** – आधार मिळणे.

◆ धोंडा

भंडावून सोडणे – हैराण करणे. **धास्तावणे** – घाबरणे. **भिरकावणे** – फेकणे. **लुप्त होणे** – गायब होणे. **पाठपुरावा करणे** – मागोवा घेणे. **अरिष्ट** – संकट.

◆ विचारधन

हिरिरीने भाग घेणे – उत्साहाने भाग घेणे. **नावारूपाला येणे** – लौकिक प्राप्त होणे. **समकालीन** – समान काळातील.

◆ संतवाणी

व्रतनेमें – नित्यनेमाने. **बिंबणे** – ठसणे. **निवारणे** – दूर करणे. **व्यथा** – दु:ख. **धाली** – संतुष्ट झाली.

***

इयत्ता १ ली ते १२ वी ई-लर्निंग साहित्य

मराठी, इंग्रजी माध्यमांमध्ये उपलब्ध

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ

ebalbharati

वैशिष्ट्ये

- विषय योजनेनुसार निर्धारित करण्यात आलेल्या विषयांचा समावेश.
- पाठ्यपुस्तकावर आधारित परिपूर्ण ई-लर्निंग साहित्य.
- दृक-श्राव्य स्वरूपात.
- पाठनिहाय आशयाचे सादरीकरण व आवश्यकतेनुसार प्रश्नांचा समावेश.
- विविध कृती, चित्रे, आकृत्या इत्यादींचा समावेश.
- सहज व सोप्या अध्ययनासाठी ॲनिमेशनचा वापर.
- स्वाध्यायांचा समावेश.

पाठ्यपुस्तक मंडळ, बालभारती मार्फत इयत्ता १ ली ते १२ वी च्या मराठी व इंग्रजी माध्यमाच्या विद्यार्थ्यांसाठी ई-लर्निंग साहित्य (Audio-Visual) उपलब्ध करून देण्यात येत आहे.

ई-लर्निंग साहित्य घेण्यासाठी....

- वरील Q.R.Code स्कॅन करून ई-लर्निंग साहित्य मागणीसाठी नोंदणी करा.
- Google play store वरून ebalbharati app डाऊनलोड करून ई लर्निंग साहित्यासाठी मागणी नोंदवा.
- पाठ्यपुस्तक मंडळाच्या www.ebalbharati.in, www.balbharati.in या संकेतस्थळांवर भेट द्या.

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, पुणे.

बालभारती इयत्ता ७ वी (मराठी)

₹ ४६.००